

PEDAGOGIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Excellent

‘Dictees oefenen helpt voor als ik later groot ben’

Pabo en school leren van elkaar

COLOFON

Deze special over opbrengstgericht werken is gemaakt door de redactie van Didactief in opdracht van Expertis/Twente School of Education. Een financiële bijdrage is geleverd door Expertis.

Coördinatie en eindredactie: Monique Marreveld
Omslagfoto: Joost Bataille/Zuurkool met worst
Vormgeving: FIZZ NMS
Deze special is verschenen in Didactief, mei 2012, en is los te bestellen via abonnementen@tenbrink-meppel.nl
Prijs vanaf: €2,00

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam, tel. 020-59 000 99, www.didactiefonline.nl

De redactie dankt de volgende sponsor:

Expertis
Postbus 762
7550 AT Hengelo
www.expertis.nl
Tel. 074-748516516
Twitter: @expertisadvies

Oefening baart rekenkunst

Verhoog de rekenprestaties van uw leerlingen door de rekenbewerkingen te automatiseren.
Interactieve en praktische workshop.

Woensdagmiddag 16 mei 2012
St. Nicolaasschool
Nieuwveen

Info en inschrijven
www.expertis.nl/rekenkunst

Excellent

Lees hoe u kunt werken aan hoge(re) opbrengsten. Werk samen aan dyslexie-beleid. Besteed aandacht aan risicoleerlingen in het vmbo. Kijk verder dan uw leerlingvolgsysteem en maak eens een momentopname van de héle school. Beter onderwijs begint bij uzelf.

4 Teamwerk rond dyslexie

De 10-jarige Gijs ging in anderhalf jaar tijd zoveel beter lezen dat hij weer mee kan doen met zijn groep 7. Resultaat van de gezamenlijke inspanningen van school, Dyslexie Centrum Twente en zijn vader. Dyslexie-expert Hanneke Wentink legt uit wat dyslexie is en vooral: wat werkt.

8 Pabo en school spreken één taal

Bs De Widerode is een opleidingsschool. Het effect: de Pabo kreeg meer feeling met het basisonderwijs en paste haar curriculum aan. De basisschool stak de hand in eigen boezem en leerde met de stagiaires mee. Samen werken ze aan beter onderwijs, nu en in de toekomst.

10 Een betere klik

Te veel leerlingen stoppen vroegtijdig met school. In Twente lijken een betere klik tussen docenten en leerlingen èn meer vakinhoud soelaas te bieden. Expertis biedt docenten daarom een opfrisser: hoe verbeter je het taalniveau van je klassen, wat doe je met odd'ers?

Wat maakt uw school excellent?

Gert Gelderblom
werkt als onderwijsadviseur
bij TSE/Expertis
gert.gelderblom@expertis.nl

Kinderen verdienen een excellente school. Maar is uw school al zover?

1. Zet uw leerlingen op voorsprong

Goede resultaten op taal en rekenen en bij de basisvakken Nederlands, Engels en wiskunde zijn van groot belang voor kinderen. Als excellente school besteedt u natuurlijk speciale aandacht aan deze onderdelen van het curriculum. En de resultaten zijn ernaar, elk jaar weer. Maar u wilt ook in andere aspecten van het onderwijs uitblinken. En scholen bij u in de buurt zijn jaloers: veel van uw leerlingen hebben een fikse voorsprong.

2. Leer van data

De omgekeerde wereld? Het lijkt er wel op. U draait als excellente school de rollen regelmatig om. Dan leren leraren van hun leerlingen. Opbrengstgericht werken heet dat. U volgt met uw team de leerresultaten van uw leerlingen nauwgezet en analyseert deze. Waar nodig stelt u samen het onderwijs bij. Uw school kenmerkt zich door effectieve leerlingbesprekingen. Uw leraren werken samen, pakken verbeteringen op en borgen hun afspraken. U leidt met uw collega-schoolleiders dit proces in goede banen: u toont, kortom, onderwijskundig leiderschap.

3. Positieve schoolcultuur

Uw school is sterk gericht op goede resultaten voor alle leerlingen. Maar u sluit risicoleerlingen niet uit. U bent ambitieus, maar vooral: u gelooft in de mogelijkheden van uw leerlingen, weet wat excellent onderwijs te weeg kan brengen en handelt daarnaar. Daarom zijn bij u zorg en begeleiding prima op orde. Smoesjes tolereert u niet. Tegenvallende resultaten schrijven u noch uw collega's toe aan leerlingkenmerken, vermeende stoornissen of het opleidingsniveau van ouders. Kwaliteitsproblemen in het onderwijs pakt u aan. Uw school kent een taakgerichte werksfeer, een sfeer die leerlingen aanmoedigt en uitdaagt tot leren.

4. Topteam

U weet dat een excellente school excellente leraren en sterke schoolleiders vergt. De invloed van leraren op de leerresultaten van leerlingen is moeilijk te overschatten. Excellente leraren kennen hun leerlingen en hebben passie voor hun vak. Ze staan boven de methode, hebben de leerlijnen in hun broekzak, maar vooral ook: ze reflecteren op het eigen onderwijs, hebben een onderzoekende houding en zijn voortdurend bezig met de vraag hoe het beter kan. U weet dat een excellente school staat of valt met de wijze waarop leraren samenwerken en met de wijze waarop u investeert in hun professionele ontwikkeling op het terrein van opbrengstgericht werken, onderwijs afstemmen op verschillen tussen leerlingen en de kernvakken. Maar dat is niet alles. Excellente leraren buiten situaties die zich in de klas en de buitenwereld voordoen uit om met leerlingen te praten over dieperliggende vragen zodat leerlingen zichzelf en de wereld om hen heen beter gaan begrijpen.

5. Betrokken ouders

Of het nu gaat om de taalontwikkeling van kinderen, het voorkomen van schoolverzuim, oriëntatie op vervolgonderwijs of om dagelijkse aandacht en belangstelling voor het leren van kinderen, ouders kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het leren van hun kinderen. U bent zich daarvan bewust en werkt met ouders aan deze gezamenlijke opdracht. Gunt u uw leerlingen ook zo graag een excellente school? ■

Teamwork rond dyslexie

Een dyslectisch kind verder helpen moet je samen doen. Een school, dyslexiebehandelaar, ouder en onderzoeker uit Losser delen hun ervaringen.

'Dat vind ik wel!' Dit is de beste basisschool die Gijs Houwert (10) zich kan wensen. Ontwapenend direct en enthousiast is de jongen. Hij zit in groep 7 bij meester Peter. Maar vanmiddag, vlak voor de vakantie, staan ze allemaal om hem heen: iedereen die zich inspant om Gijs zo goed mogelijk te helpen met z'n dyslexie. Meester Peter Blaauwbroek van obs De Saller in Losser, Linda van Oosterbaan van het Dyslexie Centrum Twente (DCT) en vader Houwert. 'Het is aan de inzet van deze drie partijen en de enorme drive van Gijs te danken dat we zoveel resultaat boeken', aldus Van Oosterbaan. 'Dit kun je als school niet alleen.'

Pijnpuntje

Rekenen was geen enkel probleem voor Gijs, maar met lezen en spelling bleek hij in de onder- en middenbouw minder vanzelfsprekend vooruitgang te boeken. Ondanks intensieve leesbegeleiding. 'Het ging niet zo heel goed...', zegt hij zelf. In groep 5 werd hij getest en kwam een ernstige enkelvoudige dyslexie aan het licht. Enkelvoudig wil zeggen zonder bijkomende stoornis. Dat betekende alle hens aan dek. Gijs had recht op 40 tot 60 dyslexie-behandelingen van het DCT, school bood extra faciliteiten en vader Houwert promoveerde tot oefenpartner. In een jaar tijd steeg Gijs met spelling, van niveau groep 4 bijna tot het niveau van zijn klasgenoten (groep 7). Al zal hij niet snel voor Harry Potter kiezen, leesplezier heeft hij behouden. Moeilijke woorden bij

spelling vindt hij juist interessant, zegt vader Houwert. Gijs heeft een enorme drive, maar steekt samen met zijn vader ook veel tijd in school. Elke donderdagochtend om half negen zijn ze samen bij het DCT voor een behandeling. En dan heeft vader Houwert geluk; andere ouders hebben soms afspraken op een minder gunstig tijdstip. Maar de boodschap van het

'Dictees oefenen helpt voor als ik later groot ben'

DCT is: een kind met dyslexie kost tijd. En niet één keer in de week, alleen voor de dyslexiebehandeling. Drie à vier keer in de week maken Gijs en zijn vader samen huiswerk, steeds minstens een half uur tot drie kwartier. 'Soms moet ik er wel aan trekken, maar omdat Gijs succes ervaart als hij oefent, lukt het meestal wel', aldus vader Houwert. 'De tijd die het kost is een pijnpuntje, maar Gijs is er enorm mee geholpen, dat ziet hij zelf ook.' 'Dictees oefenen helpt voor als ik later groot ben', zegt Gijs zelf. 'Wat ik later wil worden? Kweet niet. Hetzelfde als jij, pap. Handelaar toch?'

Toetsen

Niet iedere ouder heeft er zoveel voor over om zijn kind te helpen als vader Houwert, constateert Van

Dyslexie, wat werkt?

1 Een gedegen methodiek afgestemd op de problematiek van dyslectische kinderen.

2 Passend boekenaanbod: ook dyslectische kinderen moeten leeskilometers maken. Zorg voor uitdagende boeken die passen bij hun leesniveau. Zorg daarbij dat een kind leesplezier ervaart.

3 Teamwork: inzet van 3 partijen – school, dyslexie-deskundigen en ouders – is nodig om de leerling te helpen. Ieder kind wil uiteindelijk een stukje tekst kunnen voorlezen in de

klas. Zorg voor goede compensatie als kinderen iets echt niet kunnen.

4 Ruimte voor lezen: plan elke dag tijd in om te lezen, zorg voor een leescoördinator.

5 Acceptatie: het is van belang dat een kind zelf accepteert dat het een belemmering heeft en dat de klas ook weet wat dyslexie inhoudt. Toon bijvoorbeeld een filmpje van Het Klokhuis, www.hetklokhuis.nl of <http://player.omroep.nl/?afID=13308241>.

Oosterbaan, maar gezamenlijke inzet van alle partijen is wel voorwaarde voor succes. Hoewel meester Peter 30 leerlingen in de klas heeft, van wie vier met een dyslexieverklaring, slaagt hij er naar eigen zeggen goed in te differentiëren. 'Ik werk met *Lekker lezen* volgens het principe voor, koor, door. Dat wil zeggen, dat ik als leraar eerst voorlees, daarna lezen we de tekst in koor en vervolgens geef ik kinderen een beurt. Ook Gijs. *Nieuwsbegrip* lees ik met de dyslectische kinderen eerst een keer apart, vier keer per week aan de instructietafel. Met spelling krijgen zij een aangepast woordenboek. Ze oefenen niet alle woorden voor een dictee, maar alleen de woorden die ik test.' Toetsen voor de zaakvakken neemt meester Peter mondeling af bij de dyslectische kinderen terwijl de rest van de klas op papier werkt. Ook krijgen zij meer tijd voor de toetsen. Gijs gebruikt ook individuele hulpmiddelen in de klas, zoals *Sprint Plus*, een digitale taalondersteuner die werkt als een soort tekstverwerker met woordenboek. 'Net als met sms'en op je telefoon', zegt hij. Wie een paar letters intikt, krijgt suggesties voor het woord dat bedoeld kan zijn. Het programma is te vergelijken met *Kurzweil*. Gijs heeft een zoekboekje met spellingregels en categoriewoorden dat hij mag gebruiken als spellingsondersteuning.

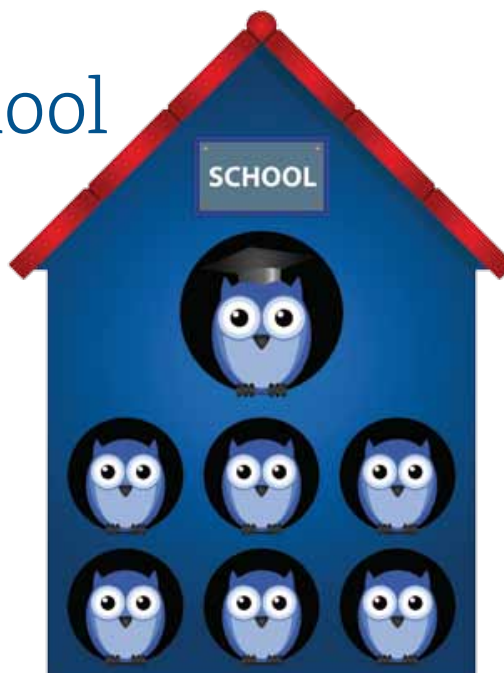
Het grootste deel van de kinderen gaat vooruit met al deze hulp, zij het met spelling vaak meer dan met lezen, zegt Van Oosterbaan. 'Soms blijkt aan het eind van een behandeltraject dat een leerling nog geen functioneel leesniveau heeft bereikt. Niet iedereen komt zo ver als Gijs. Dat kan te maken hebben met de ernst van de dyslexie, een gebrek aan doorzettingsvermogen en motivatie bij ouders en/of leerling, een beneden gemiddelde intelligentie of een zwak geheugen. De ouder kan dan een verklaring van uitbehandeling vragen en auditieve ondersteuning krijgen voor zijn kind. Meestal gaat het dan om een zogenaamde daisy-speler.' *Meer informatie over dyslexiebeleid op school, lector hanneke.wentink@edith.nl, zie ook pagina 7.* ■

Academische opleidingschool

De schoolbesturen MarCanT en Openbaar Primair Onderwijs Almelo (OPOA) gaan samen met Hogeschool Edith Stein/OCT uit Hengelo door met de academische opleidingschool. Het ministerie van OCW heeft voor twee jaar subsidie toegekend. Het gaat om zes basisscholen: De Regenboog in Borne, De Rank in Hengelo en Stapvoorde, De Weier, Roets en Oosteres uit Almelo.

Op academische basisscholen staat onderzoek in het kader van schoolontwikkeling hoog in het vaandel. Leraren voeren zelfstandig of in onderzoeksgroepen (bestaande uit leraren van de school en studenten en lerarenopleiders van Hogeschool Edith Stein) onderzoek uit naar de

speerpunten van de school. Ze worden begeleid door masters, onder andere opgeleid in de opleiding Leren en Innoveren aan de Hogeschool Edith Stein. Er zijn in de academische opleidingscholen diverse leermiddelen ontwikkeld die worden gebruikt in de betrokken basisscholen. Zie ook pagina 8 van deze special.

Een nieuwe Vernooy!

Er is weer een nieuwe Kees Vernooy! Al jaren geldt Kees Vernooy, lector doorlopende leerlijnen aan Hogeschool Edith Stein, als een autoriteit op het gebied van leren lezen. Met succes hamert hij op het gebruik van wetenschappelijk bewezen methoden voor leesonderwijs. Zijn mantra: iedereen kan goed leren lezen, als we er met z'n allen maar genoeg moeite voor doen. Behalve in presentaties en workshops draagt Vernooy zijn boodschap ook uit in diverse boeken. Dit voorjaar verschijnt *Elk kind een lezer* bij uitgeverij Garant. Praktijkgericht, maar op wetenschappelijke kennis gebaseerd en met name bedoeld om de risicolezers verder te helpen. Kees Vernooy, *Elk kind een lezer*, uitgeverij Garant, 2012.

Geheim

Het geheim uit het Oosten. Nee, dan gaat het niet om mirre en wierook, maar om een aardig boekje dat u gratis kunt downloaden bij Expertis Onderwijsadviseurs. Centraal staat de Dr. Schaeppmanstichting, een scholengroep in het oosten van het land. Leden van het college van bestuur, directeurs en leerkrachten vertellen

3 vragen aan

Hanneke Wentink, dyslexie-expert, lector functionele geletterdheid in doorlopende leerlijnen aan Hogeschool Edith Stein en senior adviseur bij Expertis:

Wat is dyslexie?

'Dyslexie is een specifieke lees- en/of spellingstoornis met een neurobiologische basis. In Twente kunnen kinderen die ondanks goed onderwijs en intensieve leesbegeleiding achterblijven met lezen worden aangemeld bij het Dyslexie Centrum Twente voor dyslexieonderzoek. Ze moeten dan 3 keer achter elkaar een E-score halen op de Drie-Minuten-Toets voor technisch lezen of 3 keer achter elkaar een E-score op de spellingtoets én 3 keer een D-score voor technisch lezen. Ook scholen die denken "Dat is niet nodig, want we hebben alles in huis om het kind te helpen", raad ik aan om een leerling door te verwijzen voor een officiële diagnose. Zo'n onderzoek wordt door de

zorgverzekeraar vergoed tot ze 13 jaar oud zijn. Als ze naar de middelbare school gaan en daar hulp nodig blijkt, hebben ze die diagnose nodig om een vergoeding te krijgen in de basisverzekering.'

Heeft iedereen recht op een dyslexie-onderzoek?

'Nee, wil een leerling voor een onderzoek in aanmerking komen, dan moet de basisschool aantonen dat het protocol leerproblemen en dyslexie is gevolgd en onderbouwen waarom er mogelijk sprake is van dyslexie. Het credo is dus: er vroeg bij zijn, de ontwikkeling van leerlingen goed volgen en toetsen, bij achterstand direct ingrijpen en bij onvoldoende vooruitgang bij lezen en/of spelling, aanmelden voor diagnostiek.'

Veel hangt dus af van het schoolbeleid?

'Alles staat of valt met schoolbeleid. Een school met dyslexiebeleid heeft ook nagedacht over de afstemming tussen de verschillende partijen (school, ouders, leerling en externe behandelaar) om een goede behandeling van dyslectische leerlingen mogelijk te maken. Afstemming is cruciaal. De belangrijkste onderdelen van dyslexiebeleid? Veel aandacht in de kleutergroepen voor beginnende geletterdheid; directe ondersteuning voor leerlingen in begin groep 3 die weinig interesse hebben getoond voor lees- en spelactiviteiten of op dit gebied weinig vooruitgang hebben geboekt; en dan natuurlijk goede ondersteuning vanaf groep 3 aansluitend op de

groepslessen. Ook het bieden van ict-hulpmiddelen vanaf groep 5 aan leerlingen die nog steeds moeite hebben met technisch lezen en spelling, hoort erbij om begrijpend lezen en stellen mogelijk te maken. En het zou bijvoorbeeld beleid moeten zijn – en geen individuele beslissing – dat een leerkracht een begrijpendlees-toets aan dyslectische kinderen voorleest. En dat hij kinderen in groep 7 al stimuleert een dyslexievriendelijke middelbare school te zoeken. Zodat ze niet in de brugklas opeens moeten overstappen van Sprint Plus op Kurzwiel om maar eens iets te noemen.' / MM
Voor meer informatie zie dctwente.nl/watisdyslexie.html of neem contact op met Hanneke Wentink, hanneke.wentink@edith.nl

hoe zij samen boeiend, effectief en opbrengstgericht werken implementeerden. En daarmee hun

onderwijs verbeteren. Na elk hoofdstuk zijn vragen en opdrachten geformuleerd die een goed begin vormen voor een teamvergadering. Aanvragen dus, dat boekje. Het geheim van het oosten, uitgave Expertis Onderwijsadviseurs,

www.expertis.nl

Lekker werken

'Ik had eigenlijk nooit zo nagedacht hoe ik mezelf op school zag in die laatste periode van mijn loopbaan. In het onderwijs ga je eigenlijk altijd in één streep door', aldus een docent in *Carmel Magazine*, pratend over Goed Werknemerschap verdient Goed Werkgeverschap (GWGW). In dit project onderzoeken docenten samen met hun leidinggevenden in dialoogsessies hoe hun werk aantrekkelijker kan worden. GWGW is onderverdeeld in verschillende deelprojecten: zo is er een ontmoetingsproject voor startende docenten en een voor 50-plussers (waaraan bovenstaande docent meedeed). Ook is er aandacht voor leiderschap, carrièremogelijkheden en ondernemerschap. Een van de conclusies van het project is dat docenten en ondersteuners graag willen ontwikkelen en innoveren, maar tegen het rooster aanlopen en het functiebouwwerk. GWGW wordt begeleid door onder andere Expertis Onderwijsadviseurs. Meer informatie www.expertis.nl/carmel

Directeur Thea Bergsma van basisschool De Widerode in Wierden: ‘De kloof tussen pabo en basisschool is gedicht. Dat heeft wel tijd nodig gehad. De opleidingsschool werd ons destijds als een win-win situatie voorgespiegeld. Maar het eerste jaar moesten we vooral investeren. De klassen op de basisschool werden groter om een schoolopleider vrij te kunnen roosteren en de eerste lichter studenten was nog zoekende. Dat heeft best pijn gedaan, maar gelukkig gaf mijn team het een kans. Er was nooit weerstand. En er ging als het ware een raam open. Studenten die hier binnenkwamen, wilden de competenties die ze leerden op de pabo, terugzien hier op school. Gaandeweg werden onze leraren zich daardoor ook steeds meer bewust dat zij zelf iets van de studenten konden leren.’ ‘De hele cultuur op school is veranderd. We zijn gaan nadenken over de rol die we spelen in het leven van een kind, hoe ziet de toekomst van zo’n kind eruit en wat betekent dat voor onze school? Kees Vernooij (lector Hogeschool Edith Stein, red.) zegt: “Je kunt pas iets onderzoeken als je naar jezelf kunt kijken.” Dat is misschien wel het belangrijkste dat we geleerd hebben: een onderzoekende houding en een lerende cultuur. Nu merken we ook dat we gaan profiteren van alles wat we geïnvesteerd hebben.’

Dorien Goedhart, schoolopleider op De Widerode en intern begeleider: ‘Je schoolt elkaar in de opleidingsschool en je maakt gebruik van elkaars kwaliteiten. Ik organiseer bijvoorbeeld wekelijks een onderwijswerkplaats die we vaak in overleg met de pabo en mede-schoolopleiders hebben ontwikkeld. Daarin laat bijvoorbeeld een leerkracht van De Widerode aan studenten zien hoe hij of zij de theorie toepast in de praktijk. Dat kan gaan over rekenen, ict of taal, wat dan ook. Collega’s die dat willen, kunnen meedoen. Dat is inspirerend en het is voor hen ook een fijn gevoel dat ze niet alles hoeven te kunnen. Het fungeert als een soort intervisie waar studenten en leraren van profiteren. We vinden onderzoekend leren inmiddels zo belangrijk dat we een aanvraag hebben gedaan om academische opleidingsschool te mogen worden.’ ‘De instituutopleider is zeker zes keer per jaar hier op school. De pabo blijft eindverantwoordelijk voor de beoordeling van de studenten, maar we overleggen veel met elkaar. Samen hakken we de knoop door of een student voldoet of dat er – wat zelden gebeurt – onvoldoende vooruitgang is om door te gaan. Je merkt dat pabo en school meer dezelfde taal spreken. Dat is heel inspirerend en het levert betere stagiaires en dus leerkrachten op.’

Pabo en school spreken één taal

In 2004 moest bs De Widerode beslissen: worden we opleidingsschool of niet? 'Aanvankelijk leek het vooral een middel om makkelijker toegang tot de pabo te krijgen. Inmiddels zijn we er zelf beter van geworden.'

Van links naar rechts: Dorien Goedhart, Berdien van der Werf, Peter Bolink, Elly Kamphuis, Femke Tinselboer en Thea Bergsma.

Elly Kamphuis, instituutopleider Pabo Edith

Stein: 'Hogeschool Edith Stein werkt samen met zo'n 24 opleidingsscholen van 12 schoolbesturen. Er is geregeld overleg tussen de directie van de pabo en de schooldirecties en de schoolopleider heeft een belangrijke inbreng. Wij hebben nu meer *feeling* met wat er speelt in de basisscholen en denken samen met de leerkrachten die op school staan, na over hoe we studenten het beste opleiden. Dat heeft er bijvoorbeeld in geresulteerd dat we de vaklijnen binnen onze opleiding verzaamd hebben. Studenten krijgen nu 20 uur per week les op de pabo, 8 uur meer dan voorheen. Ze komen met veel meer kennis de stageschool binnen en zijn beter voorbereid.'

'Ons beeld van het beroep van leraar is ook bijgesteld: didactische vaardigheden zijn belangrijker geworden. Of het nu gaat om een tekenles of om begrijpend lezen. Ook de opdrachten die de studenten doen sluiten beter aan bij wat de school vraagt. Als studenten nu een lessencyclus moeten ontwerpen voor geschiedenis, sluit die ook aan bij de methodiek die de leerkracht hanteert. Het levert een bijdrage aan de les in plaats van dat de leraar ruimte moet vrij roosteren in zijn programma voor de stagiaire. En daar profiteert iedereen van.'

Femke Tinselboer, afgestudeerd student van de opleidingsschool en invalleerkracht op De Widerode: 'Ik hoor wel eens dat stagiaires in een apart hokje hun boterham eten, er nauwelijks bij horen, maar hier was de betrokkenheid van leerkrachten bij wat ik deed heel groot. Ik heb bijvoorbeeld een onderzoek gedaan naar begrijpend lezen en dat werd echt serieus genomen. De resultaten van dat onderzoek worden ook opgepakt, het wordt gedragen door het hele team.'

Berdien van der Werf, leraar groep 8 op De Widerode:

'We hebben veel geleerd van het intensievere contact met de pabo in bijvoorbeeld het project Zicht op excellentie. Al is het maar dat de pabo dingen die wij heel gewoon vonden, als excellent bestempelde in videofragmenten die wij gebruikten. Je groeit ervan als iemand zegt dat je heel goed bezig bent en je wilt bovendien verder.'

'Ik heb bijvoorbeeld een groep talentvolle kinderen onder mijn hoede. Leerlingen die als ze klaar zijn in de klas en elke woensdag bij mij in een aparte groep aan zelfgekozen onderwerpen werken. In het begin werkte dat niet zo goed. Kinderen wisten niet wat ze moesten doen, wanneer ze er aan mochten werken. Studenten vragen in zo'n geval: waarom hebben jullie bepaalde ontwikkelingen ingezet, wat willen jullie hier eigenlijk mee? Dat houdt je scherp. Samen met een stagestudent hebben we een onderzoek gedaan en gekeken: waar schort het nu? En vervolgens hebben we een plan van aanpak gemaakt, dit alles met behulp van de creatiespiraal van Marinus Knoope. Leerlingen hebben mijn hulp nu minder nodig, het project leeft meer binnen de groepen. Zo werk je samen aan maximale opbrengsten, je probeert die stip op de horizon te bereiken.' ■

Meer info over de opleidingsscholen Hogeschool Edith Stein, manon.ketz@edith.nl

De juiste kennis

Soms is de invloed van thuis of de straat te groot. Maar leraren kunnen er veel aan doen om schooluitval te voorkomen. Een goed contact met kinderen en evenwicht tussen kennis en pedagogiek zijn essentieel.

38.600 nieuwe voortijdig schoolverlaters telde het ministerie van Onderwijs in 2010-2011. Dat zijn er meer dan er in de Grolsch Veste (30.000 voetbalsupporters) passen, het stadion van FC Twente. Eerlijk is eerlijk, dat lijkt dramatischer dan het is: het zijn niet allemaal leerplichtige tieners. Iedereen die tussen de 12 tot 23 jaar zonder havo-, vwo of mbo-2 diploma rondloopt en niet naar school gaat, geldt als vsv'er. Dat kan dus ook een 19-jarige op een bouwsteiger zijn.

De uitval onder leerplichtige jongeren onder de 18 jaar is tien keer minder dan onder de 18-plus-groep. Maar wel zorgwekkend. Want vaak gaat het om leerlingen die eerst behoorlijk wat problemen veroorzaken. Om juist deze groep erbij te houden, hebben 14 vmbo-scholen en 14 mbo/aoc (groen mbo) in Twente de handen ineengeslagen in een samenwerkingsverband, het Twents Aansluitings Netwerk vmbo-mbo (TWAN). Hun docenten deden bijvoorbeeld mee aan *Fit voor de groep*, een trainingstraject van Expertis dat is bedoeld om de klik tussen docenten en leraren te verbeteren.

Wies Bouwman, docente zorg en welzijn breed (vmbo-k en -b) op het Reggesteyn in Nijverdal en al 38 jaar voor de klas, deed mee aan de training. 'Natuurlijk ben je als school niet zaligmakend. De thuissituatie bepaalt minstens zo sterk of een leerling het redt of niet. Maar als je geen klik hebt met een leerling, doet hij niks voor je. Dat is wel waar.' Haar ervaring is dat docenten vooral niet te star moeten

zijn, humor moeten hebben en 'zich soms gewoon even moeten omdraaien'. Wat bedoelt ze daarmee? 'Als een leerling te druk in zijn hoofd is en bijvoorbeeld scheldt of zo, kun je er soms beter niet meteen op reageren. Laat zo'n kind even tot rust komen en kom er later op terug.'

'Juist van docenten met ervaring in het speciaal onderwijs – die leerlingen hebben die wij nu ook binnengeschoven krijgen – heb ik veel geleerd tijdens de Fit voor de groep training. Hoe signaleer je, wat doe je met die signalen? Ik heb een leerlinge gehad, daar hoefde ik maar naar te kijken of ze begon al te schelden en te tieren. Even later ontkende ze dat dan. Ik dacht: je liegt dat je barst en snapte er niks van. Nu weet ik: dat is odd (oppositional defiant disorder), zo'n kind isoleer je even.'

Fit voor de groep focust op pedagogische vaardigheden, etnische achtergronden, klasmanagement en

Tekst Monique Marreveld

Beeld Joost Bataille/

Zuurkool met worst

er toe voor leerlingen? Wanneer maak jij het verschil? Verrassend in hun verhalen is dat het niet alleen gaat om een goede relatie met de leerling, maar ook om kennis. Adolfsen: 'Wat zij zeggen is dat het evenwicht telt tussen kennis van de lesstof, kennis van het kind en kennis van de didactiek. Dus een leraar moet ver boven de stof staan, weten hoe pubers in elkaar steken en begrijpen hoe hij kennis juist aan deze groep moet overdragen. Met name de inhoud is de laatste jaren in de opleidingen een beetje weggeraakt. Leerlingen roepen dan soms: Maar u weet er zelf helemaal niks van!!' Niet elke leraar hoeft overal even goed in te zijn. Adolfsen: 'Het gaat er om de competenties van alle leraren bij elkaar op te tellen, zodat zij elkaar kunnen compenseren in een team. In haar wervingsbeleid kan een school daar rekening mee houden. Wat je bijvoorbeeld ziet is dat oudere leraren die decennia goed draaiden, soms opeens niet meer weten "hoe het moet". Dan is de verbinding met de leefwereld van de leerlingen zoek geraakt, de sociale media benen ze niet meer bij, de iPad snappen ze niet. In een gemengd team kunnen jongere docenten hun oudere collega's daarin coachen.'

Expertis Onderwijsadviseurs focust nadrukkelijk op het verbeteren van het taal- en leesniveau van vmbo/mbo-leerlingen. Adolfsen: 'Uit PISA blijkt dat ruim 15 procent van de 15-jarigen een zeer lage leesvaardigheid heeft. Internationaal onderzoek laat ook zien dat 85 procent van de drop outs niet (goed) kan lezen. Taalniveau in het mbo is problematisch. Alle reden dus om aandacht te besteden aan deze basisvaardigheden. Ook dan kom je uit bij de leraar. Uit een review van 50.000 onderzoeken concludeert Hartie dat meer dan 30 procent van de leerlingresultaten toe te schrijven is aan de man of vrouw die voor de klas staat en in voorbeeldgedrag laat zien hoe lezen zich als proces in je hoofd afspeelt.'

Een groot aantal vmbo's in de regio doen daarom mee aan leesvaardigheidstrajecten van Expertis, gebaseerd op de aanpak van lector Kees Vernooy van Hogeschool Edith Stein. Een nulmeting, veel oefenen met begrijpend lezen, toetsen. Een aanpak die in Delden op het Twickel College na een jaar al in een 13 procent hogere leesscore resulteerde voor de vmbo'ers. En dat geeft goede hoop op minder schooluitval in hun vervolgopleiding. ■

'Niet elke leraar hoeft overal even goed in te zijn'

motiveren. 'Als ik die zaken niet onder de knie had in al die jaren, was ik de klas al uitgedragen', lacht Bouwman. Ook didactische kneepjes van het vak krijgen een opfrisser. Best handig, vond Bouwman. En nodig, zegt Jonneke Adolfsen van Expertis. Zij interviewde zes vmbo-docenten over de vraag: wat doet

*Meer info over TWAN of Fit voor de groep,
jonneke.adolfsen@expertis.nl en
susan.van.maanen@expertis.nl.*

Hoe de

Als je voor de klas staat, wil je jezelf blijven ontwikkelen. Maar waar ga je aan werken? En hoe? Juist om je eigen leervragen helder te krijgen, is een zelfhulptest handig: waar sta je en waar wil je naar toe? De vragen in de test kunnen je aan het

1. Op welke manier sluit je een les af? ✱

- a Ik geef leerlingen de opdracht hun boeken en schriften op te ruimen.
- b Ik ga met de leerlingen na of het doel van de les bereikt is, kijk vooruit naar de volgende les en laat vervolgens opruimen.
- c Ik praat met de leerlingen of er goed gewerkt is en laat vervolgens opruimen.

2. Hoe verzamel je aan het begin van het schooljaar informatie over je leerlingen?

- a Aan het einde van het schooljaar heb ik een gesprek met de leerkracht van de groep die ik na de vakantie krijg. We spreken alle resultaten op groepsniveau en die van een aantal individuele leerlingen door.
- b Aan het einde van het schooljaar heb ik een gesprek met de leerkracht van de groep die ik na de vakantie krijg waarin we de ontwikkeling en de specifieke aandachtspunten van alle individuele leerlingen doorspreken.
- c Ik kijk met een frisse blik naar de leerlingen. Na twee weken bespreek ik de eerste ervaringen met de collega die de groep vorig jaar heeft gehad.

3. Hoe stel je in een gesprek met leerlingen een vraag?

- a Ik kies eerst de leerling uit die een beurt krijgt en stel daarna de vraag.
- b Ik stel de vraag en geef daarna een leerling meteen een beurt.
- c Ik stel de vraag, wacht even en geef daarna een leerling een beurt.

4. Hoe betrek je je leerlingen actief bij de les? Op welke manier kan een leerkracht het actief betrekken van alle leerlingen bij de les bevorderen?

- a Ik stel vragen en geef leerlingen die een vinger opsteken een beurt.
- b Ik laat de leerlingen op verschillende momenten in groepjes overleggen nadat elke leerling eerst zelf over de opdracht heeft nagedacht en dit heeft teruggekoppeld naar zijn groepje. Daarna koppel ik terug naar de grote groep.
- c Ik laat de leerlingen op verschillende momenten in groepjes overleggen en koppel dit terug naar de grote groep.

✱ Bovenstaande vragen zijn gebaseerd op vragen uit het Ontwikkelassessment dat gemaakt is voor Projectbureau Kwaliteit/School aan Zet. Dit is ook verantwoordelijk voor de kwaliteitskaarten voor taal, lezen en rekenen op www.schoolaanzet.nl. Deze kaarten geven informatie over effectief onderwijs en bieden de mogelijkheid eigen inzichten te toetsen. Nog veel meer van dit soort vragen zijn te vinden in een boek over effectief onderwijs en opbrengstgericht werken dat Ina Cijvat en Dortie Mijs momenteel schrijven en dat komend najaar uitkomt. Het boek bevat theoretische en praktische informatie over de zeven pijlers van effectief onderwijs, klasmanagement en pedagogische vaardigheden. Elk hoofdstuk start met een aantal vragen die vooral bedoeld zijn om persoonlijke leervragen van leraren te verhelderen en/of een teamgesprek op gang te brengen. Vervolgens kan er meer gelezen worden over het betreffende onderwerp. *Meer informatie, dortie.mijs@expertis.nl en ina.cijvat@expertis.nl.*

test

denken zetten, alleen of samen met je team. Want niets is leuker dan na zo'n test weer eens over onderwijs te praten met je collega's. Hoe pakken zij zaken aan, waar lopen zij tegenaan? Pak een potlood en check: hoe effectief werk jij eigenlijk?

5. Ik maak voor zwakke leerlingen gebruik van:

- a de methode die in de groep gebruikt wordt, maar ik laat deze in een lager tempo doorwerken dan de andere leerlingen.
- b de methode die in de groep gebruikt wordt met extra instructie en begeleide inoefening.
- c een eigen programma op basis van remediërende materialen.

6. Hoe ga je om met leerlingen die al hun zelfstandig werk afhebben en nog tijd over hebben?

- a Ik bepaal op het moment dat een aantal leerlingen klaar is met hun werk of ze nog een activiteit mogen kiezen of dat we doorgaan met de volgende les.
- b Aan het begin van het zelfstandig werken spreek ik met de leerlingen af uit welke activiteiten ze mogen kiezen als ze klaar zijn.
- c Ik heb met leerlingen de afspraak gemaakt dat ze als ze klaar zijn vrij mogen kiezen wat ze leuk vinden.

7. Als ik een les geef volgens het directe instructie-model, dan bestaat deze uit de volgende fasen:

- a De start van de les, de fase van de instructie en de begeleide inoefening, de fase zelfstandige verwerking en de gezamenlijke afsluiting van de les.
- b De start van de les, de instructiefase en de gezamenlijke afsluiting van de les.
- c De start van de les, het ophalen van voorkennis, de fase van de instructie, de fase zelfstandige verwerking en de gezamenlijke afsluiting van de les.

8. Als leerlingen tijdens het zelfstandig werken een vraag hebben over materiaal (bijvoorbeeld vol schrift, punt van een potlood, een schaar), dan is mijn afspraak met de leerlingen:

- a Dat ze het materiaal zelf mogen pakken, maar ze moeten het wel even aan mij laten zien.
- b Dat ze eerst aan mij moeten vragen wat ze nodig hebben, dan besluit ik of ze het mogen pakken of niet.
- c Dat ze het materiaal zelf mogen pakken en mij daarmee niet storen.

Uitslag: - Je bent al heel goed in effectief onderwijs: deel je inzichten en praktijkervaring vooral met je collega's! (1b, 2b, 3c, 4b, 5b, 6b, 7a, 8c)
- Jij bent op de goede weg, maar je kunt beter: praat eens met je collega's over wat jullie zouden willen ontwikkelen en versterken (1c, 2a, 3a, 4c, 5a, 6c, 7c, 8a)
- Wel eens een ontevreden gevoel? Het gevoel dat je de leerlingen niet zover hebt als je zou willen? Misschien is het goed om je te verdiepen in effectief onderwijs? (1a, 2c, 3b, 4a, 5c, 6a, 7b, 8b)

Rust, regelmaat en diploma's

Opbrengstgericht werken kan overal, ook in het speciaal onderwijs. Het vraagt veel van leerkrachten en leerlingen, maar het is mogelijk. De Isselborgh in Doetinchem bewijst het.

Loop anno 2012 een school binnen en je hoort en ziet dat er lesgegeven wordt. Pratende leerkrachten, spelende kinderen, schuivende stoeltjes. Zo niet op De Isselborgh, een cluster-4 school in Doetinchem. Het nieuwe gebouw dat onderdak biedt aan een afdeling speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso) is een oase van rust. Het is precies die rust die volgens Ruut Donkers, adjunct-directeur van de so-afdeling van De Isselborgh, voorwaarde is om leerlingen in het speciaal onderwijs te kunnen laten leren. 'Wij willen een omgeving bieden waarin leren weer wil lukken. Onze leerlingen hebben over het algemeen moeite met het wegzetten en het reguleren van prikkels.' Jos Oude Maatman, directeur van De Isselborgh, wijst op de details. 'In

de lokalen ligt zachte vloerbedekking, omdat dat het geluid goed dempt. Er staan kasten met deuren, zodat je niet ziet wat er in die kasten staat. Het hele gebouw straalt rust uit.'

'De hele dag door is het hier op school heel erg stil', zegt Donkers. 'De dag ziet er ook heel erg gestructureerd en vastomlijnd uit. En binnen die kaders is het mogelijk om gewoon les te geven. Want over het algemeen zit het met de intelligentie bij onze leerlingen wel goed. Ze zijn pienter genoeg om de kerndoelen te kunnen halen. Maar juist door de omgeving op de reguliere basisschool en het speciaal basisonderwijs lukt het hen niet om dat allemaal weg te zetten. Dat zorgt voor onrust en chaos in hun hoofd, waardoor leren niet meer wil lukken. Daardoor krijgen we vaak leerlingen binnen die naast een gedrags- of een psychiatrisch probleem ook een leerachterstand hebben. Wij zien het als onze eerste taak om dat leren weer vlot te trekken.' Om dat voor elkaar te krijgen heeft De Isselborgh contact met onder andere Expertis.

100 % succes

Ron Hofman is adjunct-directeur van de vso-afdeling van De Isselborgh. Vorig jaar was zijn afdeling verantwoordelijk voor een uitstroom van 100 procent leerlingen met een diploma. Voor een vso-school is dat uitzonderlijk. Het lukt De Isselborgh door te werken met kleine klassen met negen leerlingen en zo veel mogelijk dezelfde docent. Hofman houdt zijn hart vast voor de dreigende bezuinigingen. 'Ons hele systeem is gebouwd op het voorkomen van problemen, waardoor ons rendement maximaal is. Als we straks door bezuinigingen er een of twee leerlingen per klas bij krijgen, kan het zijn dat we ons moeten gaan bezighouden met het oplossen van problemen en dat het rendement daardoor keldert naar misschien maar 30 procent.' / PZ

Structuur

'Het leren is hier op school niet alleen doel', zegt Oude Maatman, 'het is ook een middel. Door een vaste dagindeling leren de leerlingen omgaan met structuur. Daar hebben ze niet alleen op school veel baat bij, maar uiteindelijk later als volwassene ook. We gebruiken dat leren om een structuur, een vast dagritme, neer te zetten voor kinderen. Niets is zo mooi voor hun dagritme als een vast lesrooster. Dat geeft duidelijkheid. En daardoor is het voor ons ook mogelijk om met de kinderen aan hun problemen te werken. Want het zijn natuurlijk wel allemaal cluster-4 leerlingen met forse gedragsproblemen.'

De lokalen op De Isselborgh zijn klein. De tafeltjes staan in rijen van drie lang en vier breed. Sinds kort staat er een dertiende tafeltje, omdat de klassen zijn vergroot van twaalf leerlingen naar dertien. 'Leerlingen zitten hier altijd in de toetsstand, individueel in rijen achter elkaar', zegt Oude Maatman. 'Daar wijken we van af als ze iets samen moeten doen. Ook dat is structuur.' Elk lokaal is verbonden met een nevenruimte, waar klassenassistenten extra instructie kunnen geven aan leerlingen die daar behoefte aan hebben. 'Zo voorkom je dat in een lokaal twee verschillende stemmen van volwassenen klinken', legt Donkers uit. 'Maar in die nevenruimte kunnen leerlingen ook af en toe even tot zichzelf komen', vult Oude Maatman aan. 'Waar een leerling vroeger als hij boos werd, begon te schreeuwen of met stoelen te gooien, kan een kind zich hier even terugtrekken en dat gebeurt ook.'

Eisen aan leraar

Werken op De Isselborgh vraagt nogal wat van leerkrachten. 'Vandaar dat we nieuwe collega's gedurende de eerste maanden hier op school intensief begeleiden', zegt Donkers. 'Wij weten uit ervaring dat onze benadering werkt en er is eigenlijk geen ruimte om daar van af te wijken.' Dat betekent bijvoorbeeld dat leerkrachten meer vooruit zullen moeten denken. 'Je

moet tijdens je instructie al weten wat je een leerling wilt laten doen als hij straks klaar is met de verwerking. Als dat niet duidelijk is, gaan leerlingen zelf op zoek en kan het onrustig worden. Niet-ingevulde tijd is funest.'

Oude Maatman wijst ook op de schoolcultuur. 'Leerlingen weten hier heel goed dat ze anders zijn dan hun vriendjes. Als je naar het speciaal onderwijs gaat, met de taxi, dan geeft dat vaak een serie van negatieve ervaringen. Dat willen wij hier op school omdraaien. We hechten heel veel waarde aan positieve impulsen. Vandaar dat we belonen in plaats van straffen. Wat wij met zijn allen hier aan tafel normaal gedrag noemen, daar mogen we ze best eens voor belonen. En dat hoeft helemaal niet groot te zijn. Extra computerm minuten of voetballen met de gymleerkracht motiveert enorm. En dat is iets wat we bij nieuwe collega's ook merken. Zij blijken zeer gemotiveerd om met deze groep leerlingen te werken en ze pakken heel snel op wat het beste werkt om met hen het optimale te bereiken.' ■

'Leren is op onze school doen én middel'

Meer info www.expertis.nl

Tekst Monique Marreveld

Beeld Joost Bataille/Zuur-

kool met worst

Scan de school

Evelien Hofman is directeur van obs Dalton Hengelo Zuid. Om de prestaties van haar school te verbeteren maakt zij gebruik van een early warning system (ews). 'Zie het als een leerlingvolgsysteem voor de school als geheel.'

Wat behelst zo'n early warning system precies?

'Ik zeg altijd: een leraar heeft zorgleerlingen, een directeur zorgleraren en een bestuur zorgdirecteuren, categorieën die wat extra aandacht nodig hebben. Het ews helpt die zorgbehoefte op schoolniveau te identificeren. Het is een systeem voor kwaliteitszorg op managementsniveau. Twee maal per jaar verzamelt de intern begeleider data van de

midden- en eindtoets van elke groep voor begrijpend lezen, rekenen en technisch lezen en voert die in het systeem in. Zo krijg je een momentopname van de hele school. Hoe staat de vlag er bij? Als directeur kun je die gegevens in een handomdraai met behulp van de software afzetten tegen de normen van de inspectie en je kunt ook je eigen, hogere normen invoeren. Op

die manier kun je een streep op de horizon zetten: waar wil je naar toe, en tegelijk kijken hoe ver je al bent.'

Een gewaarschuwd mens telt voor twee. Kwamen er nog verrassingen uit?

'Nee, maar dat geeft niet. Als een leerkracht zijn werk goed doet, bevestigt de toets die hij afneemt ook wat hij al weet van zijn klas. Datzelfde geldt schoolbreed voor het ews. Maar het is wel overzichtelijk en kan helpen om beleid uit te zetten. Het ews is een middel om opbrengstgericht te werken. Expertis noemt dat de BEO-aanpak, boeiend, effectief opbrengstgericht werken. Wij hebben in het ews de inspectienormen geïntegreerd en die van de PO-Raad. Maar nog niet elke groep is zover. Dat geeft niet. Als een leraar er maar over nadent en het

kan uitleggen als een groep achterblijft. Sommige dingen zijn heel goed te herleiden, andere niet. Als een groep 4 of 5 verschillende leerkrachten in een jaar heeft gehad, dan loopt het niet lekker. Dat is logisch. Maar als een groep het heel slecht doet met een leraar, terwijl ze al jaren prima presteert, is er misschien iets aan de hand.'

Hoeveel ruimte heb je als directeur om te sturen op die cijfers?

'Met een leerlingvolgsysteem ben je als directeur geneigd alles alleen per groep te bekijken. Met zo'n ews kijk je breder. Je kunt zien hoe leerlingen het doen in groep 3, maar je ziet ook in een oogopslag wat er aan voorafgaat in groep 1/2. Voor de leraar betekent het dat zij niet langer meer alleen verantwoordelijk is, want ook zij kan verder kijken dan haar ene klas. Je kunt als directeur als het ware de hele school opentrekken. Dat is kwetsbaar, maar het brengt je school ook vooruit. Want er kunnen problemen aan het licht komen die je kunt oplossen door te professionaliseren.'

Levert het geen weerstand op? Werkt het een afrekencultuur in de hand?

'In de kleuterbouw was er aanvankelijk wel discussie of kleutertoetsen nodig waren. Maar dan vraag ik: wat zijn onze doelstellingen? En hoe weet je of je die bereikt hebt? Dan moet je toch toetsen en observeren, ook bij kleuters. Directeuren laten de kleuterbouw soms te snel los. Je moet ze erbij houden, want je hebt ze ontzettend hard nodig. De kleuterbouw, dat is de basis. En dan is werken met doelstellingen en controleren of je die gehaald hebt helemaal niet raar. Ik heb zelf vroeger de Klos (opleiding kleuterleidster, red.) gedaan en ik weet nog goed: boven elke les die je kreeg stond 'doelstelling'. Eigenlijk is opbrengstgericht werken niks anders dan dat. Opbrengstgericht werken is een doelstelling stellen per les, per periode, per leerjaar en uiteindelijk in de einddoelen per basisschool. Ews helpt daarbij.' ■

Meer info over ews via gerreke.gierveld@expertis.nl of yvonne.zwart@expertis.nl.

'Directeuren laten de kleuterbouw soms te snel los'